

עורכים: פרופ' עפרה בנג'ו וד"ר הראל חורב כרך 2 גיליון מס' 2, 5 בפברואר 2012

השיח האנטישמי והאנטי-ישראלי בכיכרות המהפכה

ד"ר אסתי ובמן

ב-18 בפברואר 2011, התקהלו כמיליון איש בכיכר תחריר לשמוע את דרשתו של השיח' יוסף אל-קרדאוי, מי שנחשב הסמכות הרוחנית הבולטת ביותר של תנועת האחים המוסלמים בימינו. עם נפילתו של הנשיא מובארכ חזר קרדאוי למצרים אותה עזב כחמישים שנה קודם לכן. בדבריו הוא הביע תמיכה ללא סייג במהפכה נגד "פרעה העריץ", ולצד קריאתו לשליטים הערבים להקשיב לרצון העם, קרא לצבא מצרים לפתוח את מעבר רפיח לרווחה ולקול תשואות ההמון ייחל להתפלל במסגד אל-אקצא עם כיבושה מחדש של ירושלים על ידי המוסלמים. כך שורבב שמה של ישראל ברגע מכוון במפגן הכוח הגדול של האחים המוסלמים. זו לא הייתה הפעם הראשונה וגם לא היחידה שישראל הוזכרה, לבדה או בלוויית התייחסויות לציונות וליהודים מאז פרוץ ההתקוממויות במצרים ובמקומות אחרים.

בראשית ההפגנות של "האביב הערבי" נדמה היה שהעיסוק המסורתי הרב בישראל ובסכסוך הישראלי-ערבי מפנה את מקומו להסתכלות פנימה, לבעיות המהותיות הטורדות את הציבור. ואכן, זעם המפגינים הונע על ידי מצוקות פנימיות והופנה בעיקרו כנגד המשטרים הרודניים בתוניסיה, במצרים, בלוב, בתימן, ובסוריה האחראים למצב. הצעירים הליברלים שהיו בחזית ההפגנות בימיהן הראשונים הדגישו כי נושא ישראל והפלסטינים אינו מעסיק אותם וכי הם מברכים על השלום. אולם עד מהרה התברר כי קולות אלו היו במיעוט ולא שיקפו נכונה את הלכי הרוח בקרב הציבור הרחב. הניסיון המצטבר מאז ראשית האירועים מעלה את המסקנה כי על אף שישראל והסכסוך אינם עומדים בליבן של המהפכות הערביות, הם בכל זאת מהווים נושא לדיון ער כחלק בלתי נפרד מן המחלוקות האידאולוגיות ומן הדיון הציבורי המתנהל זה שנים בחברות הערביות על אופיים של תהליכי השינוי, הליברליזציה והדמוקרטיזציה.

בין תומכי המהפכות לבין מתנגדיהן שוררת תמימות דעים לפחות בנושא אחד - ישראל, ש"גויסה" על ידי המחנות הנצים להכפשת הצד האחר ולהאשמתו בשיתוף פעולה עמה. ישראל והציונות מואשמות תכופות בקשירת קשר נגד הערבים והמוסלמים, בליבוי המתחים הפנימיים הבין-עדתיים ובערעור האחדות הערבית והאסלאמית במטרה להשתלט על המזרח התיכון. כך לדוגמה, האשימו האחים המוסלמים במצרים את שרידי מפלגת השלטון, המפלגה הדמוקרטית הלאומית (NDP), את כוחות הביטחון של המשטר הישן, ואת "בעלי בריתם הציונים" בשליחת

פורעים ומרגלים לכיכר ביולי 2011 כדי לחולל מהומות ולהסיט את המהפכה ממסלולה. גם בסוריה האשים משטרו של בשאר אל-אסד את כוחות "הסורים החופשיים" בכך שהם מהווים "צבא החמורים הפועלים למען המוסד". המתקוממים לא נותרו חייבים וכינו את אסד ומקורביו "יהודים עלוים". אחרים האשימו את השלטון בהקזת דמו של העם הסורי כדי לספק ליהודים דם למצות של פסח. רוח דברים דומה הייתה בלוב שם טענו שירי ראפ של מפגינים כי אמו של קדאפי יהודייה ומכאן מקור רשעותו. קדאפי מצדו האשים את הציונים בתמיכה במורדים. אפילו הקהילות הנוצריות, שמעמדן התערער עוד יותר בעקבות עליית כוחם של האסלאמיסטים, הצטרפו למקהלת המשמיצים של ישראל. אנשי דת נוצרים - קופטים במצרים, כמו גם יוונים אורתודוקסים וכן כנסיות מזרחיות אחרות בסוריה, בלבנון ובעיראק האשימו את "הציונות העולמית" בשריפת הכנסייה הקופטית באלכסנדריה בראש השנה האזרחית ב-2011, ובבגדאד ביוני של אותה שנה. הכנסיות המזרחיות אומנם לא הפגינו גם בעבר אהדה מיוחדת לישראל בפרט וליהודים בכלל, אך נראה כי הגילויים החדשים הללו הם ביטוי מודגש לחששותיהן מן המתח הבין-עדתי הגובר בינן לבין המוסלמים והרצון ליישר עמם קו ולהעיד בכך על הפטריטיזם והנאמנות שלהן.

עיתונאים מערביים ששהו במצרים במהלך השנה האחרונה לא יכלו להתעלם מן הגילויים האנטישמיים שניקרו בדרכם, וזאת על אף נטייתם המסורתית להתעלם מהם. גילויים אנטישמיים אלה, אשר באו לידי ביטוי בכרזות שנשאו מפגינים, בעיתונות הכתובה והאלקטרונית, בקריקטורות ובדרשות אנשי דת, אינם תופעה חדשה לא במצרים ולא במדינות המזה"ת האחרות. כרזות המשוות את הציונות לנאציזם, המדביקות מגן דוד על מצחם של השליטים הדחויים, והמצהירות כי "המשרפות מוכנות" ו"מוות לישראל" חזרו והופיעו בכיכרות. כך לדוגמה, בעת ההסתערות על השגרירות הישראלית ב-10 בספטמבר האחרון התנוססו דגלים שנשאו צלב קרס במקום הנשר המצרי. אחת הכרזות קבעה "אומה אחת לשואה חדשה" (One Nation for New Holocaust). אחת הסיסמאות שזעק ההמון הייתה "לא נייצא עוד גז - נשרוף אתכם בגז (ולין)", המתחרז טוב יותר בערבית. לדברי סמואל טדרוס, חוקר מצרי במכון הדסון האמריקני וחבר בארגון של מצרים צעירים ליברלים, המפגינים מול השגרירות לא היו אחים מוסלמים אלא נאצריסטים, אנרכיסטים ואנשי שמאל המחשיבים עצמם ליברלים ודמוקרטים ואילו חוד החנית בחזית ההסתערות היו אוהדי כדורגל משולהבים. בעצרת אחרת שאורגנה על ידי האחים המוסלמים בקהיר ב-25 בנובמבר 2011, נישאו שלטים שקראו כי "ביום מן הימים נהרוג את כל היהודים" וגם בהפגנה לציון שנה למהפכה תומכי האחים המוסלמים קראו להפלת ישראל ואף העלו על נס את היטלר.

ההטפה האנטישמית נמשכה בערוצי הטלוויזיה הערביים השונים ובמיוחד אלה המזוהים עם האיסלאמיסטים, כמו אל-רחמה ואל-חכמה במצרים, אל-מנאר בלבנון (חזבאללה) ואל-אקצא (חמאס). אלה קבעו כי אין לערוך הסכמים עם "בני הקופים והחזירים", וקראו להשמדת ישראל כתנאי הכרחי לעולם חופשי. "גם אם ימותו 10 מיליון מצרים" - המאמץ יהיה כדאי, כך הבהיר העיתונאי המצרי מוחמד עבאס שחיזק את דבריו בחדית' יום הדין שיהיה בסימן מלחמת חורמה בין מוסלמים ליהודים, עד כי האבן והאטד יקראו למאמינים לבוא ולהרוג את היהודי המסתתר

מאחוריהם. סדרת טלוויזיה כווייתית "אל-חסן ואל-חסיין", ששודרה ברשתות ערביות שונות בחודש הרמדאן באוגוסט, הציגה את היהודים כזורעי פילוג בקרב המוסלמים.

לעתים האנטישמיות לבשה צורה אלימה. כך למשל בתוניסיה הפגינו אסלאמיסטים בראשית פברואר 2011 מול בית הכנסת היהודי הגדול בתוניס הבירה וקראו קריאות גנאי נגד היהודים. כעבור מספר ימים אף פרצו אסלאמיסטים לבית כנסת אחר והציתו ספרי תורה. בביקורו של ראש ממשלת חמאס בעזה, אסמאעיל הניה, בתוניסיה בראשית ינואר 2012, קיבלה את פניו קבוצה של סלפים בקריאות "לטבוח את היהודים". במקרה אחר שהתרחש בלוב איימו על חייו של דוד ג'רבי, יהודי איטלקי ממוצא לובי שחזר למדינה מתוך הנחה כי בתנאים החדשים יוכל לשקם בית כנסת חרב בטריפולי.

טדרוס ושותפו לדרך, עמר ברגיסי, צעיר ליברלי מצרי, טענו במאמר שפרסמו באתר המגזין טאבלט (TABLET) בדצמבר 2011 כי האנטישמיות במצרים, וככל הנראה במזה"ת כולו, משמשת כ"דבק המלכד את התערובת האידיאולוגית והלא-קוהרנטית הקיימת, וכמכנה משותף לכוחות השונים". אכן, תיאוריית "הקשר הציוני" היא אמונה חברתית מבוססת במצרים המקובלת גם על ליברלים, קובעים טדרוס ועמר - הקוראים להיאבק בתופעה כחלק בלתי נפרד מן המאמץ לדמוקרטיזציה של המדינה.

סקר שנערך על ידי מכון PEW האמריקני בשבע מדינות מוסלמיות, ביניהן ארבע ערביות (מצרים, ירדן, לבנון והרשות הפלסטינית) ופורסם ביולי 2011, הראה כי האהדה ליהודים בקרבן נעה בין שני אחוזים לארבעה, כך גם בטורקיה ופקיסטאן. רק באינדונזיה שיעור זה מגיע לתשעה אחוזים. רוב גדול בהן (בין 77%-97%) גם מאמין שהדת היהודית היא הדת האלימה ביותר. במצרים הסקר בדק אף את היחס להסכם השלום עם ישראל, ואישש כי כשני שלישי מן המשיבים מבקשים לבטל את ההסכם ורק שלישי אחד תומך בהמשך קיומו. שאלת עמידותו של ההסכם היא בעיה פוליטית ואסטרטגית קריטית לישראל. האחים המוסלמים, שזכו בבחירות במצרים, מעולם לא הסתירו את עוינותם להסכם, אם כי נראה עתה שנציגיהם משגרים איתותי הרגעה על כך שימשיכו לכבד אותו אך ידרשו להכניס בו שינויים. יחד עם זה, הם שוללים כל אפשרות של הכרה בישראל.

עם זאת, יש לומר כי למרות התמונה הפסימית משפיעים שיקולים מציאותיים של ריאל פוליטיק על סדר היום של המשטרים הבתר-מהפכניים כלפי ישראל. המועצה הצבאית במצרים עומדת בלחצי הרחוב ואינה משנה את יחסה לישראל. וגם האחים המוסלמים לומדים את אילוצי ההימצאות בשלטון. מנהיג האחים המוסלמים בתוניסיה, רשיד אל-ע'נושי, שנודע בעבר בכמה אמירות ופסיקות חריפות כנגד ישראל, גינה את ההתבטאויות האנטי-יהודיות כנוגדות את רוחו של האסלאם. ראש ממשלת המעבר הלובית קיבל את דוד ג'רבי לשיחה, והעיתונאי חאזם מובידין קרא בעיתון הירדני **אל-ראי** להחזרת זכויותיהם של בני הקהילה היהודית הלובית שנאלצו לעזוב אותה בעטיו של הסכסוך כדי להוכיח את אמונתם של הלובים בפלורליזם, סובלנות, דמוקרטיה וזכויות אדם. למרות התגברות ביטויי העוינות העממית כלפי ישראל עולים קולות אמיצים של עיתונאים וצעירים מצרים ואחרים, המביעים את עצמם בעיתונות ובאתרי אינטרנט, ומגנים את

האנטישמיות, את הדרשנים במסגדים ואת יחסם של הכוחות החדשים למיעוטים ובכלל זה ליהודים. אלה נוטעים שביב של תקווה שבתהליך שידוד המערכות הכללי העובר על המזרח התיכון יחול שינוי גם בתפישת ישראל, הציונות והיהודים.